

Ан. Ніковський

Як повстала скоропадщина
на Україні

10
6688

38010

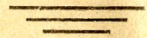
РІСНО
ВЕРИГОРД
В

Ан. Ніковський.

Як повстала Скоропадщина
на Україні.

Львів. Бібліотека
АН УРСР

ВИ-
ДАННЯ
ДНІПРОВСЬК.
СОЮЗУ СПОЖИВЧИХ
СОЮЗІВ УКРАЇНИ.

Видавництво ДНПРОСОЮЗУ

(Київ, В. Володимирська, 46, телефон 58—15)

ВИПУСТИЛО ТАКІ КНИЖКИ:

1. Проф. М. Туган-Барановський. Кооперація, соціально-економічна природа її та мета . . . 10 гр. — ш.
2. Проф. М. Туган-Барановський. Політична економія. Популярний курс 20 гр. — ш.
3. К. Шеметів. Організація торг. в спож. т-вах. . . 6 гр. — ш.
4. Є. Єгоров. Рахівництво для сільськ. спож. т-в . . 20 гр. — ш.
5. З. Ленський. По кооперативній Європі. (З мал.) . 14 гр. — ш.
6. Дніпровський Союз Споживчих Союзів України.
(Справ.-інформац. видання з ілюстр.) . . . 7 гр. — ш.
7. Труди першого Всеукр. з'їзду предст. спож. союз. . 7 гр. — ш.
8. Проф. П. Гутковський. Оливець. (Нар. з іст. культ.) . 1 гр. 60 ш.
9. А. Ніковський. Як повстала Скоропадщина на
Україні. 5 гр. — ш.

Бібліотека кооператора.

1. Л. Бертран. Кооперація і соціалізм (2-ге видання). 1 гр. 40 ш.
2. Л. Бертран. Що повинен знати кожний споживач
(2-ге видання) 2 гр. — ш.
3. В. Тотоміанц. Принципи і теорія кооперації . . . 1 гр. — ш.
4. Ш. Жід. Майбутність кооперації 1 гр. 20 ш.
5. Б. Мартос. Лист до земляків-кооператорів . . . 1 гр. 60 ш.
6. Ш. Жід. Про кооперацію 3 гр. — ш.
7. С. Андрієнко. Про загальні збори товариств . . 2 гр. 50 ш.
8. О. Касау. Організація та практика споживчої
кооперації в Англії. 12 гр. — ш.
9. І. Прихоженко. Про споживче товариство . . . 3 гр. — ш.
10. Національне відродження і кооперація. Збірник статей. 4 гр. — ш.
11. Д. Вульф. Капіталізм, кооперація і питання
кооперативного виробництва. 5 гр. — ш.
12. П. Гере. Робітнича кооперація в Німеччині. . . 12 гр. — ш.
13. Д-р Фабриціус. Боротьба між собою народів та
держав і кооперативна самооборона. . . 2 гр. — ш.
14. Ш. Жід. Вороги кооперації. 6 гр. — ш.
15. Ш. Жід. Влада споживача. 6 гр. — ш.
16. О. П-ов. Кооперативно-промислове будівництво. 5 гр. — ш.

Серія белетристична.

1. С. Васильченко. Оповідання 4 гр. — ш.
2. Альф. Доде і К°. Самогонівське стадо і його
пастирь 3 гр. — ш.
3. О. Юркевич. Кооперативні оповідання 2 гр. — ш.
4. О. Петрович. Кооперація за дротом 6 гр. — ш.

Ріжні ХУДОЖНІ СТІННІ ПЛАКАТИ в нар. стилі по 4 і 6 гр. — ш.
ЛИСТІВКИ З ПОРТРЕТАМИ відом. кооперат. по — гр. 50 ш.

~~38010~~

Ан. Ніковський.

Як повстала Скоропадщина на Україні.

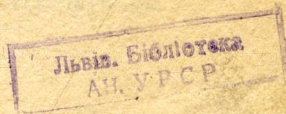
(Історичний матеріал до недавнього минулого).

Після опублікування резолюції Трудового Конгресу з протестом проти квітневого перевороту (1918 року), зробленого за участю німців, коли був обраний на гетьмана генерал Павло Скоропадський, зявилося в газетах офіційльне оповіщення від німецького посольства за підписом заміstitеля посла, чи то п. Мюллера, чи Мейснера, не пригадаю, де сказано було, що німецьке представництво протестує проти обвинувачень німців, ніби-то вони вмішувалися у внутрішні справи на Україні. Подібні заяви й оповіщення траплялися не раз як у німецькій пресі, так і від імени німецької військової команди, так і від посольства німецького. Отже ясно, що німецька офіційльна думка стояла й

Львівська державна
наукова бібліотека

№

4426

стоїть на тім в своїх заявах, що німці жадної участі в реакційному перевороті на Україні не брали, і що вони, відповідно до умови з Центральною Радою, обороняли молоду українську державність та допомагали завести в країні лад і спокій.

В свій час на Україні ні для кого не було жадних сумнівів, чия то робота—той гетьманський режим, і хто повернув стрілку політики на Україні на нову колію реакції політичної й соціальної, горожанської війни й класової помсти на селянстві, обрусительства та спекуляції з ідеєю державности української. Тепер, коли та справа відходить у давнину, коли понищено особливо важні документи, коли учасники квітневої оперети порозходились і порозїздилися, тепер та офіційна німецька версія може справді комусь впасти в око, як голос правди, а може й як зброя для тих чи інших політичних маніпуляцій. Оповідання і протест Мюллера чи Мейснера од імени німецької делегації зроблено очевидно з традиції й поваги до його попередників, посла барона Мума, його замістителю графа Берхена та генерального консула фон-Тіля, котрі запевне могли би оповісти взагалі багато, і про свою зокрема участь в гетьманщині, але на жаль, поволі, один за одним позникали як з нашого, так і з німецького політичного обрію. Не знаючи, чи є де в кого які документи до квітневого перевороту, думаю, що голос стороннього свідка, до якого тільки частиною доходили й торкалися окремі моменти подій, буде мати своє де-яке значіння. Тому розповім про все, як

воно доходило моєї свідомости, і чим було для мене особисто.

Десь, приблизно на кінці марта, було мені сказано через А. Д. М—на, що зо мною хоче познайомитись і говорити начальник штабу фельдмаршала Ейхгорна генерал Гренер. Я одповів, що нічого проти не маю, але коли зайшла мова про мій візит до генерала, я сказав, що не маю причини йти до нього перший. Тоді на ближчу неділю ми умовились, що я буду в редакції, і що до мене прийдуть, а тоді вже я маю йти до генерала. В три години рівно явився дуже високий і огрядний молодий генерал, який уже прощаючись покинув мені свою картку. Розмова не мала особливого інтересу. Генерал,—як мені здавалось, бо у нього були червоні лампаси,—розпитував про політичні партії та особливо про земельну реформу. Говорили по-руськи, бо німецьку мову тямлю лиш п'яте через десяте, а німець доволі вправно кидав готовими руськими фразами з самовчителя. У всякім разі „генерал“ показався мені людиною дуже обмеженою, з дуже малими поняттями про наші справи, а особливо виказував кумедні думки про демократичний та український курс політики. Коли він вийшов, я прочитав на картці: „Hans Hasse, major des Generalsstabs“. (Ганс Гассе, майор генерального штабу).

— А тепер ви мусите оддати візита.

— Кому?

— Генералу Гренеру, бо цей майор—його відпоручник.

Звичайв цих я просто не знав і погодився, що може це й єсть у генералів метода візитів.

В пять годин того-ж таки дня був я в генерала Гренера в домі Бродського на Катеринівській вулиці, число 9. В хатах було нечепурно, але сліди розкішної квартирі сахарозаводчика було все-таки знати скрізь. Розмова тяглася майже дві години. Мене посадовили проти світла так, що сонце зовсім сліпило мені очі, а зате од генерала я бачив тільки частину добре пошитого чобота, бо він навскіс переклав ногу на ногу, бачив контур могутньої постаті та освітлені сонцем дві овальні лінії ситих лиць, які оддубшися спірались на твердий високий комір. До мене добувався густий оксамитовий смачний голос генерала, і в німецькій мові иноді прокидались совісно сказані наші слова: „мен-шість“, „Р-рада“, „селяне“...

Не все я памятаю з тої розмови, але де-які моменти можу виразно згадати, бо після побачення з генералом переповів усю розмову головному комітетові партії с.-ф. Генерал питався, що я думаю про теперішній політичний момент, чи вважаю власть Центральної Ради твердою, який вихід бачу з теперішнього становища.

Я казав, що Центральна Рада віджила своє, що час скликати парламент чи предпарламент, що земельна реформа не задовольнить наше селянство, яке історично й тепер фактично йшло до дрібної селянської власности. Ге-

нерал скількома нападами висловив свою думку про справи на Україні.

Він казав, що теперішній український уряд (Ukrainische Regierung він вимовляв особливо смаковито: уґгаїніже геґігунґ) складається з людей милих і симпатичних, але абсолютно не здатних не тільки до державної роботи, але й до здійснення своїх соціальних експериментів, що через уряд посіви й не починалися, що серед селянства почалась деморалізація, і що потрібна тверда власть.

Як-же ви собі уявляєте добре складений і організований кабінет?—запитався він.

Я сказав, що найкраще було би, як би Центральна Рада з своєї постанови призначила на осінь скликання парламенту чи Установчої Ради, а тимчасом краді наші сили з доручення Центральної Ради склали би правительство.

— Кого-ж би поставити на чолі?

Через те, що тоді не раз обмірковувалася справа коаліційного кабінету, я назвав скілька імен, при чому підкреслив, що найбільше діяльний кабінет буде за головенства М. Грушевського з участю В. Винниченка, С. Петлюри, Б. Соковича, К. Мацівича, В. Прокоповича і т. д. Це очевидно зовсім не вподобалось, і мені було пропоновано мотивувати свою думку про М. Грушевського. Я сказав, що він досить популярний і авторитетний як серед українського громадянства, так і серед селян,—отже кабінет буде працювати енергійно та продуктивно.

— А чом-же ви тоді вийшли з президіума Центральної Ради?

— Бо для мене був неприємлемий „житомирський“ період роботи Ради, та я цим хотів призвести й інших членів президіуму Ц. Р. до одставки, щоб сталося переобрання. Одначе, за винятком секретаря М. М. Бремівва, ніхто на мій виступ не зважив.

В цей саме час майор Гассе подав мені свою записну книжечку з олівцем і каже:

— Прошу вас записати бажаний вам склад кабінету, коли Центральної Ради не буде.

— Як то?

— А так: напишіть—„правительство, коли Центральної Ради не буде“.

— Я-ж сказав, то пишіть.

Він, розчарований, знов поклав свою книжечку перед собою. В мене заколотилося серце: адже він хотів, щоб я своєю рукою списав правительство без Центральної Ради. Треба сказати, що про саморозпуск Ц. Р. я говорив все таки як про теоретичну можливість, разом з тим виясняючи німцям, що як би Центральна Рада лишилась, то головою кабінету міністрів мав-би бути В. Винниченко. В цім підсудуванні книжечки я почув якусь небезпеку, і повів розмову в цьому напрямі. Перед кінцем розмови я висловив певність, що дружні відносини між німецьким і українським народами

не будуть нічим загрожені, та що справа демократичного ладу на Україні не має собі ворогів серед наших гостей. Мене запевнили, що все буде гаразд, що незабаром стануться дуже корисні для української держави зміни.

— Але-ж уряд і Рада зможуть вільно рішати загальні справи?

— Нічого особливого не має статися, тільки маленьке втручання, щоб допомогти цій гарній країні впорядкувати свої справи.

На цім ми розійшлись.

Довго думав я над тим, що має означати „маленьке втручання“, але нічого вигадати не міг. Незабаром я довідався, що майор Гассе являється головним інформатором для ген. Гренера, що він—начальник контр-розвідки і бюро преси.

А генерал Гренер—це головний верховод усеї німецької політики на Україні. Окрім штабу йому доручено було політично-цивільне провідництво. Фельдмаршал Ейхгорн—це дуже ветхий деньми дідок, що ні на яких інших теренах нічим не позначив себе, та що через те, що австрійці вирядили на Україну фельдмаршала Бем-Ермолі, то й німцям довелося шукати й собі фельдмаршала, але зате старшого літами, що має і в військових відносинах своє традиційне значіння. Окрім того, генерал Гренер, був-

ши фактично головою військової команди, заправляючи німецькою цивільною політикою і маючи не менші права, ніж посольство німецьке, був також і головним інформатором Німеччини в справах України.

Розвідуючи далі, що воно робиться в німецьких політичних кругах, я вияснив собі, що німецьке офіцерство розмістилося по приватних квартирах київської реакційної буржуазії і від неї дістає цілу політичну науку. Офіцерам доводили, що ніякої України нема — „отже бачите, мовляли, наше товариство: ми знаємо язиків французького, німецького, руського, а про українську мову, як і ви, вперше чуємо“; ніякого демократичного ладу не треба, бо демократичні ватажки—то все пройдисвіти... Було, мовляли, багатство в великій єдиній Росії, були люде, була комерція—тепер панують якісь нові й невідомі люде... Німецькі лейтенанти,—багато хто з їх до війни жив, працював і служив у Росії,—погожувались із тими ораціями, запевняючи, що тільки монархичний лад швидко й добре поверне всім лад, і спокій, і старі розкоші.

Коли майор Гассе був ухом і оком Гренера, то другий майор—Ярош, був його головою. Він освітлював справи на Україні так, щоб остаточно упевнити Гренера в потребі „маленького втручання“, а власне повної окупації України і ліквідації демократичного ладу. Майор Ярош, — як я потім побачив, бувши в нього двічі з Винниченком, з доручення Національного Союзу—був людина розумна, але очевидний прусак, монархист, українофоб. Він уміло представ-

ляв Гренерові той матеріал, котрий ретельно збірив майор Гассе, людина дуже енергійна, але надзвичайно обмежена і, як сказав-би, тупа. В генерала Гренера і в отелі „Континенталь“ одбувалися часті обіди, куди сходилося визначніше офіцерство, і там майори Ярош і Гассе старанно висміювали і лайали українську республіку. А відомо, що у німців слово майора—закон для гауптмана, а слово гауптмана—закон для лейтенанта. По Києву пішли тривожні чутки про скорі зміни, про відбудування єдиної монархичної Росії.

Приблизно через тиждень після розмови з Гренером я знайшов у себе на столі візитову картку—Josef German. Знов за день до мене явився сам Йозеф Герман, австрієць в цивільній одежі. Говорив мені кумедні і, як для наших звичаїв, несотворенні речі. Він жалівся на німців, нарікаючи, що вони забирають усе, а „ми з своєю коректністю гинемо од голода“.

— Взагалі, казав він, коректність Австрії тяжко дається їй в знаки. Адже ми маємо більше право рахувати на вашу приязнь, ніж німці. Правда, шановний пане?

— Та воно таки-так. Австрія терпіла український рух в Галичині, коли офіційльна Росія нас тяжко гнітила.

— Вважайте, шановний пане, що теперішній наш цісарь Карло, людина—добрости нечуваної. Він так кохає все словянське, що нам, німцям-австріякам, аж боляче. А потім—чи ви знаєте, що архикнязь Вільгельм (його в Галичині

називають Васильком) — зовсім українець. Його батько-німець запевняє, що він—поляк і з іменем Стефана претендує на польську корону, а цей Вильгельм вигадав, що він уже українець. І вся біда для Австрії, що її сини оддають більше серця отим словянським землям, на корону в яких вони претендують, ніж їхній рідній Австрії. А землі Австрії не люблять її самої. Ви подумайте, у нас голод, а Угорщина має всі свободи, мало не повну незалежність, і не дає ні шматочка хліба для Австрії... А скажіть, шановний пане, чи ви могли-б у вашій газеті містити фотографічні знімки Австро-Угорщини.

— Бачите, ми й своїх краєвидів не маємо спроможности містити.

— Ну, так коли хочете, я можу вам привозити готові кліша з краєвидами Австрії й України.

— Та, бачите, у нас он-який папір, жовтий...

— То я вам і паперу добуду.

— Дякую... Я не знаю, я буду про це говорити з редакцією.

— А будьте такі ласкаві, чи можна бути з вами зовсім одвертим... Як ви скажете, чи ви могли-б коли-небудь з якоїсь нагоди помістити в себе в газеті портрета нашого імператора...

— Вибачайте,—ні.

— А чом же?

— Ми ніколи ніяких таких портретів не містимо.

— Ви такі крайні республіканці.

— Не те щоб тут наше республіканство щось важило, хоч ми й справді республіканці, але такі наші традиції: поет, письменник, музика, діяч освіти, культури, такі портрети ми колись містили, і тепер можемо містити, а все інше вже виходить за межі наших традицій.

Йозеф Герман почав прощатися, наговоривши мені копію облесливих компліментів, сказавши, що він у Відню в генеральнім штабі розповість, що от який я вихований чоловік...

— Бо, вибачте мені, у вас тут така пишнота, так багато їжі, така тучна земля, така розкіш, а людей вихованих зовсім мало.

Для мене на якийсь тиждень майор Гассе і Йозеф Герман десь позникали, і я про їх нічого не чув. За цей тиждень перед 20-им квітня пішли по місту глухі чутки про якісь змови проти уряду. Мені оповідали, що в Михайловському монастирі, в гостиниці, щоденно від 4 до 6-ої години веч. відбуваються наради київських колишніх нотаблів і монархистів. В цих нарадах беруть участь обидва Бобринські, Безак, Воронович. Знов же серед де-яких поступових діячів провадяться якісь переговори,—ніби частина кадетів накладає з німцями і чорносотенцями. Чув я також,

що в Одесі серед комерсантів і спекулянтів добрий настрій —якісь надії на німців, що голова одеської біржі, відомий „син Шейлока“ Гутник вирядив лідера німецьких колоністів Рихтера в Київ для політичної роботи і дискредитації українського уряду перед німецькою оберкомандою, а саме мав цей Рихтер довести, що С. П. Шелухин давній і запеклий ворог німців, що В. Голубович—нездатний діловод одеського вузла залізниць, що П. Т. Климович небезпечний для фінансів України чоловік. Вказували точно адресу на Великій Підвальній вулиці, де мав бути штаб Пелікана. Пелікан, оповідали, спеціалізувався на охороні царського майна і тепер реалізує по київських банках рухоме й нерухоме добро членів семі Романових, переводить його на карбованці і, за допомогою німців, вимінює українські і царські рублі по доброму курсові на німецькі марки, а марки перепачковує в берлинські банки. Коло Пелікана гуртуються такі монархисти, як Вишневський, Воронович, Молов і вся бесарабська плеяда. Потім відомо стало, що банкир Добрий має спеціальні інструкції від німців, і його сміливість в поводженні з представниками уряду Голубовича на фінансових нарадах пояснюється дуже просто: він мав якісь гарантії безпеченства від німців. Великопанська молодь гуртується теж десь коло сина б. київського коменданта Медера,—серед цих називали колись відомі імення. Поміщики зїздяться в великому числі до Києва, ходять сепаратно й тайно до німців і всі в один голос домагаються зміни уряду й політичного курсу, а також доводять німцям, що за

радянської земельної реформи і навіть при всякім порушенні „культурного“, панського господарства, Україна німцям не дасть нічого ні хлібом, ні сирівцем, ні худобою.

Порівнюючи потім офіційальні документи й заяви, розмови в газетах, звістки й статті, я переконався, що тоді всі ці, дикі на перший погляд, чутки мали під собою зовсім певні підстави, небезпечні й активно ворожі Українській Республіці. З тих таємних нарад і змов не робилося особливого секрету, і я досі ніяк не зрозумію, чому уряд В. Голубовича, маючи в своїх руках військову силу, контррозвідку, шпідонаж „справ-бюро“, розіскний відділ, чому він нічого не викрив і ні одної змови не вивів на світло денне.

Міністерство внутрішніх справ одначе не помічало внутрішнього розслаблення обивательства і державного авторитету, і не вважаючи на твердий і зухвалий тон М. Ткаченка в його публичних виступах, було просто безпорадним і в заходах своїх обсолютно бездарним. Цей бездарности зазнав я на собі.

В той час, як сіялися по Києву змову проти республіки, коли провадилася ворожа агітація, коли провінція трепетно сподівалася проявів твердої влади, міністерство внутрішніх справ бачило тільки близьке, очевидне й невинне. Як бикові впадає в око червона ганчірка, сама по собі зовсім безпечна, так і міністерство внутрішніх справ не могло спокійно дивитись на опозицію. „Нової Ради“ і там очевидно бачило все лихо й небезпеку.

А тим часом матадори реакції, злоумишляли не стільки проти самого правительства, як проти суті й загального напрямку української державности. Дивна, річ: шпики ходили за мною й за С. Ефремовим! Ходили вона невідступно, очевидно, невміло, бездарно й нахабно. Якись дядьки в военній формі заводили ледачий флірт коло моєї квартири, поки я вирушу вранці в редакцію проводили мене слід-у-слід, холодною байдужно до редакції, стовбичили в параднім ході редакції, а далі, коли я гоняв по місту по численних засіданнях, преталановито губили мене вже на другому кварталі. У-ночі коло дверей чи воріт я знаходив кожного разу сонну байдужу постать, що несміливо позирала на мене, якийсь час стояла в глибокій задумі, а тоді пленталась кудись... я певен—спати. Сміючись, я казав, що і тут я в опозиції: „Де-ж таки—взялися охоранку заводити і того до-ладу не тямлять“. Нарешті, так само жартома переказав через одного урядовця охранных справ майстрові, що заведу собі фотографічний апарат і портрети моїх шпиків надрукую в газеті. Скільки днів після того не бачив я моїх провідників. Зате виїхавши на два дні з Києва і приїхавши додому, довідався я, що шпики знов-же тою секретною метою стовбичать коло воріт і не знають навіть, що мене не було в Києві.

Зате робилося щось инше. Треба нагадати, що фракція соціалістів-федералістів після житомирського періоду Центральної Ради стала в опозицію до уряду. Головний Комітет партії вважав прихід німців на Україну не досить

обмеженим договорною стороною, вважав, що треба негайно в нормальному складі переглянути „вагонні“ закони Центральної Ради, самий уряд скласти по діловому принципу і т. д. Газета „Нова Рада“, котра з першого дня приходу до Києва українського війська разом з німцями, стала в різку опозицію, повела тепер ще більш виразну лінію. Становище й позиція трьох соціалістів-федералістів у кабінеті—Прокоповича, Феценка і Шелухина—ставали надзвичайно складними: над кабінетом панував дух партійности, парламентського балакання, фабрикування готових рішень, позакуткових комбінацій і групового егоїзму. Чулася якась старання рука, котра керувала В. Голубовичем, виразно проносився дух, котрий давав натхнення М. Ткаченкові,—йшли поголоски про верховну раду, „п'ятюрку“, де членами ніби мали бути М. Грушевський, М. Ткаченко, В. Голубович, М. Порш і, здається, Салтан чи хтось инший із есерів. Правда це чи ні—не знаю. Правдоподібне тільки те невикориниме вражіння, що рада міністрів була цяцькою в чийхось руках, хто кидав раду від одного непорозуміння до другого. А Центральна Рада як на те розвела широкі, щедрі на слова дебати і безконечні суперечки над інтерпеляціями. Неукраїнські фракції, на перший погляд змовившись, а про мене—через оту просту російську пошестну хворобу довгого і тупого говоріння, сипали інтерпеляції як з мішка достатку, упиваючись безжурним парламентаризмом. Активність серед демократії зникла, а зате словесне море, газетна балачка прикували до себе увагу всієї інтелігенції.

В німецьких та в реакційних кругах рішення очевидно дозрівали, бо одного разу, числа певне 22-го квітня явився, зовсім для мене несподівано, до мене на квартиру майор Ганс Гассе в цивільному убранні: предовгі штани, мішкуватий піджак, скажений комірець... Він мені просто запропонував скласти кабінет.

— Як-то? А Рада?

— Рада не нада.

— Ні, бачите, наша партія стоїть в опозиції, але вона неояльною до Центральної Ради не буде. Окрім того, коли ваші заміри заходять так далеко, ви не туди звернулися...

— Але ви мусите рятувати своєю державу.

— На кого-ж буде спиратись це правительство?

— На нас.—Гассе показав на свої груди.

— Де-ж його військова сила, оборона держави, моральна підтримка?

— Веі uns,—у нас.—І знову великий палець уперся в запонку на манішці пана майора.

— Ні, мені трудно говорити на цю тему.

— Як знаєте. Я виконую доручення. Не підете ви, ваша партія,—підуть інші... буде гірше для вас, патріотів.

— Побачимо. Я не маю права тут з вами рішати такі справи.—І щоб перевести розмову на инше, питаюся:

— Чи знає пан майор, що за мною сліжка і чи не буде йому якої небезпеки?

— О, я знаю. Ми все знаємо, що робить ваше республіканське правительтво. Це називається—свобода.

І майор попросався.

Знов же значно пізніше я зрозумів, що ця пропозиція робилася тільки для проформи, тільки для того, щоб дістати од есефів формальну відмову йти на порозуміння з оберкомандою.

Здається 24-го квітня, в суботу, прийшов до мене в редакцію вже австрієць Йозеф Герман, котрий дуже хвилювався і все запевняв мене, що все буде добре.

— А що-ж таке?

— Особливого нічого. Чи ви не думаєте, що Україні тепер потрібен гетьман.

— Як президент республіки—чом-же, нехай би був собі.

— Ні, ви мене не зовсім розумієте, але справа йде так, що певне цими днями Україна буде мати гетьмана.

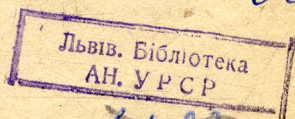
— Кого?

— Це не рішено. Але, як ви думаєте, ерцгерцог Вільгельм був-би популярний.

— Та його-ж ніхто не знає!

— А Винниченко?

— Він ніколи на це не пристане.

38010

— Дорошенко?

— Дорошенко, як член партії с.-ф., без згоди партії й благословення Центральної Ради теж на це не піде.

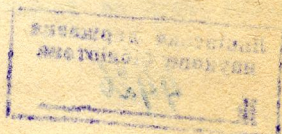
— А доктор Луценко?

— Я не знаю. Я пана Луценка знаю, як доктора, як громадського діяча, а який з нього гетьман...

— Так. Це дуже жалко, що ваша інтелігенція так безжурно ставиться до де-яких державних справ, і от доводиться звертатися до других...

Він був явно незадоволений розмовою. Я-ж, чуючи що щось затівається над усяку міру несподіване, просто берігся щось певне говорити, але знаючи безпорадність уряду і упадок авторитету Центральної Ради вже знав, що всяка витівка тепер удасться безкарно і безборонно. Говорити про цю небезпеку — говорилося не раз, але засліплений уряд учиняв сліжку за безбройними журналістами, В. Голубович лютував проти критики його політики, критики, яка провадилася во ім'я державности, для сили демократії, і не бачив організації й погроз тих елементів, що злоумишляли проти всього українського відродження.

Також нема для мене ніякого сумніву, що банкір Добрий був одним із організаторів чи інспіраторів змови проти республіки. Він за скільки днів до перевороту звернувся до мене з пропозицією прибути на якусь дуже важну нараду, де мало говоритися й рішатися про політичні укра-

їнські справи. Я зажадав відомостей, хто має бути на зборах, яке їх відношення до Центральної Ради і т. п. Мені сказали, що про подробиці я довідаюсь на місці. Я рішуче відмовився. З мене взяли слово, що я буду мовчати до якогось часу про запросини Доброго.

Переворот стався в день, який називав Йозеф Герман. Описувати його не буду. Зазначу тільки, що на Софійським майдані гетьман виступав в супроводі М. М. Устимовича з одного боку і майора Гассе з другого.

„Нову Радугу“ в день перевороту закрили російські офіцери. Гетьманське прес-бюро прислало повідомлення про заведення цензури, при чому в повідомленні було сказано, що цензура заводиться на домагання німецького прес-бюро.

При гетьманові в сусідній прихованій за драпрі кімнаті у дворці посадовили майора Альвенслебена, котрий перевіряв усі візити до гетьмана, усі його накази і розпорядження. Казали, що Альвенслебен був також одним із ініціаторів перевороту.

Таким чином, оскільки я собі представляю справу, інформаторами, ініціаторами й організаторами нового державного курсу на Україні були німецькі офіцери, майори Гассе, Ярош і Альвенслебен. Санкцію й радію вигадкам пруських офіцерів дав генерал Гренер. Інценіровку громадського антуражу зробили банкір Добрий, російські чорносотенці та... українські хлібороби.

Про роль цих останніх сказати до-ладу трудно. Українські хлібороби—це продукт нового часу. Центральна Рада примусила багатьох людей признати себе українцями, бо для цих багатьох виходу не було. Отже, всі наші поміщики, що колись і не думали про те, на території якого народу мають вони посілості, заявляли себе теж патріотами власне для того, щоб за цим признанням поставити певні охоронно-власницькі домагання. Отже до гурту українських хліборобів попали одразу і хлібороби-демократи, і українські великі поміщики, і російські монархисти, ярі вороги українства й демократії, й городські дворянчики,—всі вони викинули прапор українських хліборобів. На зїзді хліборобів циничним способом викинули дрібних власників, селян-хліборобів, котрі могли стати на ґрунті демократизму й української державности,—їх не пустили на зїзд, але їхнім іменем скористувались для надання переворотові ширшого характеру. Хлібороби-демократи заграли трагедо-комічну роль і, ставши перед готовим фактом, мусіли во ім'я української державности признати гетьмана і марудно й тяжко для себе з ним вовтузитись.

Версія про невмішування німців у внутрішні українські справи почала повторюватись тільки через три дні по перевороті. „Центр українських партій“ скільки разів одвідував ген. Гренера, котрий в розмовах ні трохи не одмовлявся од того, що переворот стався за допомогою німецького війська. Генерал Гренер казав, що німецька обер-команда мусіла раз на все покінчити з урядом, котрий доз-

воляв собі двоїсту неморальну політику. Він точно датуючи всі розмови й домагання членам правительства, казав, що згожуючись і санкціонуючи наказ Ейхгорна про посіви, Голубович і Ковалевський в Центральній Раді удавали, що вони нічого про той наказ не знають.

— І от,—казав Гренер—замість того, що сказати в Центральній Раді,—„Діти мої! та той же наказ Ейхгорна складено з уривків, з наказів самого Ковалевського, та ми-ж самі дали згоду на видання того наказу і дякували навіть за таку допомогу з боку німців“,—а вони... пристали до інтерпелянтів і нас, німців, за наше лояльне поводження називали узурпаторами.

Ця заява Гренера і подібні до неї обвинувачення, котрих не могла одкинути фракція с.-р. в Ц. У. П., і викликала переговори Ц. У. П. з Гренером. Правительство, яке допустилося брехні перед українським громадянством, не могло вимагати лояльності од Ц. У. П., тому всі фракції цього нового центру вважали своїм правом рятувати що можна. І от, коли Гренер побачив, що Ц. У. П. твердо стоїть на парламентаризмі, демократичній земельній реформі, республіканському ладові—він рішив порвати переговори з Ц. У. П. Способом могло бути: або ж затигати переговори, поки не набридне, і стане пізно чинити радикальні поправки до перевороту, або ж ухопитися за якусь прикличку і вдати з себе ображеного. Гренер вибрав останнє. В меморандумі Ц. У. П. зазначив, що переворот стався за допомогою ні-

мецького війська. Замість відповіді на меморандум майори Гренера заявили, що експедиція Гренер тяжко ображений безпідставним твердженням меморандума, ніби німці мали якесь відношення до перевороту. Представники Ц. У. П. одповіли, що це річ загально-відома і очевидна, що січовики й сині жупани не самі себе роззброювали, що не яке, а німецьке військо охороняло гетьманську кушку й російських офіцерів, що парад на Софійським майдані на спусках і бічних вулицях стерегли не хто, а німці. Тому це місце меморандума не може, в супереч правді й очевидности, бути виправлене. Тоді було сказане відоме крилате слово:

— Zu spät.

Півно. Державний поїзд уже рушив і нових пасажирів не беруть.

Далі події показали, що добре сталося, що українці не підсіли в той поїзд, в якому машинист, обер-кондуктор, кондукторська бригада й провідники були німці. Пасажири його, весело виглядаючи в вікна, прибули до станції: широка хвиля повстання змела в безвість веселих пасажирів, викинула всю кондукторську бригаду і покотила навіть ініціаторів повстання. Пишучи ці рядки рівно через десять місяців по гетьманським перевороті, в кінці лютого 1919 року, бачучи крайности й ексцеси, знаючи про лють, убивства і грабунки, я одначе ще нічого не бачив такого, що могло-б занисатися просто на рахунок абсолютної некультурности нашого народу: все що робиться—все рішучо єсть тільки

реакція на гетьманський режим, все це—соціально помста тим, хто так весело і безжурно справляв свою соціальну помсту літом 1918 року, все має своє коріння в поводженню веселих пасажирів державного гетьманського поїзду, котрому так самовпевнено зробили були стрілеку на иншу путь німці в квітні 1918 року.

REPORT OF THE COMMISSIONER OF THE GENERAL LAND OFFICE
FOR THE YEAR 1891
IN RESPONSE TO A RESOLUTION OF THE HOUSE OF REPRESENTATIVES
PASSED MAY 12, 1890
RELATIVE TO THE LANDS BELONGING TO THE UNITED STATES
AND THE LANDS BELONGING TO THE SEVERAL STATES

WASHINGTON: GOVERNMENT PRINTING OFFICE
1892

Готуються до друку:

1. Е. Вандервельде. Кооперативи соціалістичні і нейтральні.
2. О. Блох. Міста-сади. (Соціально-економічний начерк).
3. В. Кільчевський. Народний вчитель і кооперація.
4. Театральний порадник. (Під редакцією Л. М. Старицької-Черняхівської).
5. Матеріали по організації інструкторської праці.
6. Збірник практичних вказівок організаторам і коровникам споживчих товариств.
7. Матеріали по культурно-просвітній діяльності кооперативів.
8. Серія плакатів—схем та ілюстрованих плакатів.
9. Одривний календарь на 1920 р.
10. Календарь-книжка на 1920 р.
11. Кишеньковий календарь „Товариш“ на 1920 р.

КНИЖНИЙ СКЛАД ДНІПРОВСЬКОГО СОЮЗУ СПОЖИВЧИХ СОЮЗІВ УКРАЇНИ

має великий вибір книжок кооперативного та сільсько-господарського змісту.

Книжний склад Дніпросоюзу бере на себе складання книгозбірень для кооперативних товариств, просвіт, робітничих клубів та инш. організацій.

На книжному складі Дніпросоюзу є всі книжки, потрібні для організаційної, торговельної та культурно-просвітньої праці кооперативних організацій (статути, бланки, чеки, рахівничі книжки, плакати, збірники різних практичних вказівок і т. и.).

Умови виконання замовлень:

1. Замовлення треба адресувати: **Київ, В. Володимирська, 46—Видавничий відділ ДНІПРОСОЮЗУ.**
2. При замовленні необхідно надсилати завдаток не менш половини суми, на яку замовлено книжок.
3. При гуртових замовленнях знижка.
4. Упаковка і пересилка на кошти покупців.

Без завдатку замовлення не виконуються.

~~(38)~~

0,69

(1986)

РА

4426

Ціна 5 гривень.

РА 4426

Ан. Ніковський

Як повстала скоропадщина
на Україні